

811.163.41'367.625

811.163.41'366

<https://doi.org/10.18485/sj.2018.23.1.15>

МИЛАН В. СТАКИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 04. 01. 2018.
Прихваћен: 29. 01. 2018.

МОРФОЛОШКИ ДУБЛЕТИ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА ОД ИНФИНИТИВНЕ ОСНОВЕ**

У раду ће бити речи о дублетним глаголским облицима од инфинитивне основе, а то значи – о дублетним облицима инфинитива, аориста, имперфекта, глаголског придева радног, глаголског придева трпног и глаголског прилога прошлог. На основу обимне грађе из савременог српског језика покушаћемо да објаснимо како и зашто настају ови морфолошки дублети, чему сложе и како се даље развијају и дистрибуирају у савременом језику.

Кључне речи: глаголски облици, дублети, инфинитивна основа, инфинитив, аорист, имперфекат, глаголски придеви, глаголски прилог прошли, консонантске алтернације, аналогија

Под морфолошким дублетима подразумевамо различите форме одређеног глаголског облика, у овом случају од инфинитивне основе, од истог глагола, различите облике, на пример, инфинитива (*дигнути* и *дићи*), аориста (*отргнух* и *отргох* од *отргнути*), имперфекта (*тецијаш* и *течах* од *тећи*), радног глаголског придева (*затегнуо* и *затегао* од *затегнути*), трпног глаголског придева (*откривен* и *открит* од *открити*), глаголског прилога прошлог (*затегнувши* и *затегавши* од *затегнути*).

* mstakic@open.telekom.rs

** Овај рад чини природну целину са већ објављеним радом под насловом *Дублетни глаголски облици од презентске основе* (Научни састанак слависта у Вукове дане 44/3, Београд 2015, стр. 7–22).

Анализом прикупљеног материјала требало би показати и објаснити када, како и зашто настају морфолошки дублети и која им је улога у савременом српском језику. Примери дублетних облика прикупљени су из шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и *Правописног речника у Правопису српскохрватскога књижевног језика* Матице српске 1960. г. А одлучили смо се за ове изворе зато што су им примери акцентовани и поуздани, а осим тога ваља истаћи да је поменути *Речник* једини комплетан, довршен речник књижевног језика, док *Правописни речник* из 1960. г. не само што има акцентоване речи, за разлику од *Речника у Правопису српскога језика* из 2010. године, него је и знатно обимнији од овога.

О обличким глаголским дублетима уопште као ни о овима од инфинитивне основе, који су предмет овога рада, није много и није посебно писано. Помињани су у појединим граматицама мање-више узгред и као констатација да поред описаних облика поједини глаголи могу имати и друге, дублетне облике. Ово би био покушај да се прикаже систем свих глаголских морфолошких дублета, те да се они објасне – како настају, зашто се јављају и која им је улога у језику данас.

ИНФИНИТИВ

Од свих глаголских облика начињених од инфинитивне основе инфинитив има највише дублетних облика. Зашто је то тако, показаће анализа прикупљене грађе, али се унапред може констатовати да су сви остали облици (аорист, имперфекат, глаголски придеви и глаголски прилог прошли), као и њихови дублети, продукт морфолошког уобличавања, док је инфинитив резултат, пре свега, творбеног процеса. А најчешћи дублетни облици инфинитива су код глагола са инфинитивном основом на *-ну-*, а презентском на *-не-* (трећа Стевановићева врста).

Глаголи са инфинитивом на *-ну-ти* најчешће имају и паралелни облик са завршетком *-ћи*. Ти облици су или равноправни или се предност даје једном, а други се упућује на њега. Тако ћемо их и класификовати – у три групе, а унутар свеке водићемо рачуна о њиховој творбеној структури и разликоваћемо: глаголе који су са савременог језичког осећања прости, неизведени као и префиксалне глаголе чији се прости мотивни облици данас употребљавају и префиксалне глаголе који немају својих мотивних облика у живој употреби.

1. *-ну-ти* и *-ћи* или *-ћи* и *-ну-ти* (равноправна употреба обају облика):

а) прости, непрефиксални глаголи:

вићнути // *вићи* (знак // користимо за обележавање дублетних облика), *врћнути* // *врћи*, *дигнути* // *дићи*, *макнути* // *маћи* сврш., *нићнути* // *нићи*, *нићнѐм*, сврш., *пукнути*

// пўћи пўкнѐм сврш., стїгнѐти // стїћи, стїгнѐм сврш., такнѐти // таћи, такнѐм сврш., трѓгнѐти // трћи, трѓгнѐм сврш., цркнѐти // црћи, цркнѐм сврш.;

б) префиксални глаголи са мотивним глаголима у живој употреби:

ддвргнѐти // ддврћи сврш., домакнѐти // домаћи и ддомаћи сврш., досегнѐти, досегнѐм // досећи и ддосећи, досегнѐм сврш. (: сегнѐти), ддстигнѐти // ддстићи сврш., дотакнѐти // дотаћи и дотаћи сврш., завргнѐти // заврћи, задигнѐти // задићи, залегнѐти и залегнѐти // залећи и залећи, замакнѐти // замаћи и замаћи, замркнѐти // замрћи, запдвргнѐти // запдврћи, затакнѐти // затаћи и затаћи, затакнѐм сврш., извргнѐти // изврћи, издигнѐти // издићи, измакнѐти // измаћи и измаћи, изникнѐти // изнићи, испрѓвргнѐти, -гнѐм сврш. // испрѓврћи, -ргнѐм, испукнѐти, -нѐм сврш. // испући, -укнѐм, истакнѐти // истаћи и устаћи, навикнѐти // навићи, навикнѐм сврш., навргнѐти // наврћи, навргнѐм сврш., надигнѐти // надићи сврш., налегнѐти и налегнѐти (се), налегнѐм (се) сврш. // налѓћи и налѓћи, налѓжѐм и налѓгнѐм сврш., намакнѐти // намаћи и намаћи, намакнѐм сврш., напукнѐти // напући, -укнѐм сврш., натакнѐти // натаћи и натаћи, натакнѐм сврш., обикнѐти (се) // обићи (се), обикнѐм (се) сврш. [в : ѓ, ддвикнѐти // ддвићи, ддвикнѐм сврш., одвргнѐти // одврћи, одвргнѐм сврш., одигнѐти // одићи, одигнѐм свр. [д : ѓ у префиксу од-, отуда његов аломорф о-], одмакнѐти // одмаћи и одмаћи, одмакнѐм сврш., одникнѐти // однићи, одникнѐм сврш., омакнѐти // омаћи и омаћи, омакнѐм сврш., омркнѐти // омрћи, омркнѐм сврш., опдвргнѐти // опдврћи, -вргнѐм сврш., пдвргнѐти // пдврћи, -вргнѐм сврш., пдигнѐти // пдићи, пдигнѐм сврш., подмакнѐти и подмаћи, подмакнѐм сврш., подтакнѐти // подтаћи и подстаћи, подтакнѐм сврш., поиздигнѐти // поиздићи, -дигнѐм сврш., полѓћи и полѓћи полѓжѐм и полѓгнѐм сврш. // полегнѐти -егнѐм, помакнѐти // помаћи и помаћи, помакнѐм сврш., пдникнѐти // пднићи, -икнѐм сврш., поодмакнѐти // поодмаћи и поодмаћи, пооддигнѐти // пооддићи, -дигнѐм сврш., попрдигнѐти и попрдићи, -дигнѐм сврш., попрмакнѐти, попрмаћи и попрмаћи, -ймакнѐм сврш., постакнѐти // постаћи и постаћи, постакнѐм сврш., постигнѐти // пдстићи, пдстигнѐм сврш., потакнѐти // потаћи и потаћи, потакнѐм сврш., поиздигнѐти и поиздићи, -игнѐм сврш., прѓбегнѐти // прѓбећи, -егнѐм сврш., прѓдигнѐти // прѓдићи, -игнѐм сврш., прѓмакнѐти // прѓмаћи и прѓмаћи, прѓмакнѐм сврш., прѓпукнѐти // прѓпући, прѓпукнѐм сврш., прѓцркнѐти // прѓцрћи, -цркнѐм сврш., прѓвикнѐти (се) // прѓвићи (се), -викнѐм (се) сврш., прѓвргнѐти // прѓврћи, -вргнѐм сврш., прѓдигнѐти // прѓдићи, -дигнѐм сврш., прѓддвргнѐти и прѓддврћи, -вргнѐм сврш., прѓмакнѐти // прѓмаћи и прѓмаћи, прѓмакнѐм сврш., прѓмркнѐти // прѓмрћи, -мркнѐм сврш., прѓникнѐти // прѓнићи, -никнѐм, прѓстигнѐти // прѓстићи, -игнѐм сврш., прѓвргнѐти // прѓврћи -вргнѐм (се), промакнѐти // промаћи и промаћи промакнѐм, сврш., прѓпукнѐти // прѓпући, -укнѐм сврш., прѓтакнѐти // прѓтаћи и прѓтаћи, прѓтакнѐм сврш., рѓзвргнѐти // рѓзврћи, рѓзвргнѐм сврш., размакнѐти // размаћи и рѓзмаћи, размакнѐм сврш., рѓспукнѐти // рѓспући, рѓспукнѐм сврш., растакнѐти // растаћи и рѓстаћи, растакнѐм сврш., слѓгнѐти // слѓћи, слѓгнѐм и слѓжѐм сврш., смѓкнѐти // смѓћи, смѓкнѐм сврш., спѓтакнѐти // спѓтаћи и спѓтаћи, спѓтакнѐм сврш., стѓкнѐти и стѓћи стѓкнѐм сврш., сѓстигнѐти // сѓстићи, -игнѐм сврш., ѓздигнѐти и ѓздићи, ѓздигнѐм сврш., ѓзмакнѐти // ѓзмаћи и ѓзмаћи, ѓзмакнѐм сврш., ѓмакнѐти // ѓмаћи и ѓмаћи, ѓмакнѐм сврш., ѓстакнѐти // ѓстаћи и ѓстаћи, ѓстакнѐм сврш., ѓтакнѐти // ѓтаћи и ѓтаћи, ѓтакнѐм сврш.;

в) префиксални глаголи без мотивних глагола у самосталној употреби:

ддбегнѐти // ддбећи сврш., забегнѐти // забећи, забрѓкнѐти // забрѓћи и забрѓћи, забрѓкнѐм сврш., запрѓгнѐти // запрѓћи и запрѓћи, запрѓгнѐм сврш., затѓгнѐти // затѓћи и затѓћи, затѓгнѐм сврш., избегнѐти // избећи, избегнѐм сврш., изљегнѐти, изљегнѐм (ијек) сврш. покр. // изљѓћи, изљѓгнѐм (ијек) сврш. покр., испрѓгнѐти // испрѓћи и испрѓћи, испрѓгнѐм сврш., истѓгнѐти // истѓћи и истѓћи, истѓгнѐм свр., ддбегнѐти и ддбећи,

одбегнѐм сврш. // *одбећи*, одбегнѐм сврш = одбегнути, *осѐкнути (се)* // *осѐћи* и *осѐћи (се)*, осѐкнѐм (се) сврш., *отпрѐгнути* // *отпрѐћи* и *отпрѐћи*, отпрѐгнѐм сврш., *потѐгнути*, *потѐћи* и *потѐћи*, потѐгнѐм сврш. // *потѐћи* и *потѐћи*, потѐгнѐм сврш. = потегнути, *пренапрѐгнути се* // *пренапрѐћи се* и *пренапрѐћи се* -апрѐгнѐм се сврш., *пренатѐгнути* // *пренатѐћи* и *пренатѐћи*, -атѐгнѐм сврш, *препрѐгнути* // *препрѐћи* и *препрѐћи*, препрѐгнѐм сврш., *прибегнути* и *прибећи*, -егнѐм и *прибећи*, -егнѐм = прибегнути, *припрѐгнути*, *припрѐћи* и *припрѐћи*, припрѐгнѐм сврш. // *припрѐћи* и *припрѐћи*, припрѐгнѐм сврш. = припрегнути, *присѐгнути*, *присѐћи* и *присѐћи*, присѐгнѐм сврш. // *присѐћи* и *присѐћи*, присѐгнѐм, *притѐгнути* // *притѐћи*, *притѐћи*, притѐгнѐм сврш., *разбрѐкнути се* // *разбрѐћи се*, разбрѐкнѐм се сврш., *распрѐгнути*, *распрѐћи* и *распрѐћи*, распрѐгнѐм сврш // *распрѐћи* и *распрѐћи*, распрѐгнѐм = распрегнути, *растегнути*, *растећи* и *растећи*, растѐгнѐм сврш. // *растећи* и *растећи*, растѐгнѐм сврш. *растегнути*, *спрѐгнути*, *спрѐћи* и *спрѐћи* // *спрѐћи* и *спрѐћи*, спрѐгнѐм сврш. = спрегнути, *стегнути* (и ређе *стећи* и *стећи*), стѐгнѐм сврш. и *стећи (се)* и *стећи (се)*, стѐгнѐм (се) сврш. *стегнути (се)*, *сустѐгнути*, *сустѐћи* и *сустѐтѐћи*, сусѐтѐгнѐм // *сустѐћи (се)* и *сустѐћи (се)*, сусѐтѐгнѐм (се) сврш. = сустегнути (се), *убегнути* // *убећи*, убегнѐм сврш., *узбегнути* // *убећи*, -егнѐм сврш. *упрѐгнути*, *упрѐћи* и *упрѐћи*, упрѐгнѐм сврш. // *упрѐћи* и *упрѐћи*, упрѐгнѐм сврш. = упрегнути, *успрѐгнути*, *успрѐћи* и *успрѐћи*, успрѐгнѐм сврш. // *успрѐћи* и *успрѐћи*, успрѐгнѐм сврш. = успрегнути, *устѐгнути*, *устѐћи* и *устѐћи*, устѐгнѐм сврш. и *устѐћи (се)* и *устѐћи (се)*, устѐгнѐм (се) сврш. = устегнути.

2. **-нути** и **-ћи** в. **-нути**: (облик на **-ну-ти** је основни, а онај на **-ћи** се упућује на њега):

а) *клѐкнути*, -нѐм // *клѐћи*, клѐкнѐм сврш. *песн. в. клекнути*, *мркнути* сврш. и *несв* // *мрћи* сврш. *мркнути*;

б) *истргнути*, -нѐм сврш. // *истрћи*, -ргнѐм сврш. *в. истргнути*, *обвикнути (се)*, -нѐм (се) сврш. // *обвићи (се)*, -икнѐм (се) сврш. *в. обвикнути (се)*, *отпукнути*, -нѐм сврш. // *отпући*, отпукнѐм сврш. *отпукнути*, *отргнути*, -нѐм сврш. // *отрћи*, отргнѐм *в. отргнути*, *пòклекнути*, -кнѐм сврш. // *пòклећи*, -екнѐм сврш. *в. поклекнути*, *пòтргнути*, -нѐм сврш. // *пòтрћи*, пòтргнѐм *в. потргнути*, *превргнути*, -нѐм сврш. // *преврћи*, -вргнѐм сврш. *в. превргнути*, *растргнути*, -нѐм сврш. // *растрћи*, растргнѐм сврш. *в. растргнути*, *свикнути (се)*, -нѐм (се) // *свићи (се)*, свиќнѐм (се) *в. свикнути (се)*, *смркнути*, -нѐм сврш. // *смрћи се*, смрќнѐм се сврш. *в. смркнути се*, *устргнути*, -тргнѐм сврш. // *устрћи*, -тргнѐм, сврш. *в. устргнути*;

в) *набрѐкнути*, набрѐкнѐм сврш. // *набрѐћи* и *набрѐћи*, набрѐкнѐм *в. набрекнути*; *напрѐгнути*, *напрѐгнѐм* сврш. // *напрѐћи (се)* и *напрѐћи (се)*, *напрѐгнѐм (се)* *в. напрегнути (се)*, *натѐгнути*, *натѐгнѐм* сврш. // *натѐћи* и *натѐћи (се)*, *натѐгнѐм (се)* сврш. *в. натегнути (се)*, *отѐгнути*, *отѐгнѐм* сврш. // *отѐћи (се)* и *отѐћи (се)*, *отѐгнѐм (се)* сврш. *в. отегнути (се)*, *отпрѐгнути* // *отпрѐћи* и *отпрѐћи*, отпрѐгнѐм сврш. = отпрегнути; *пòдстрекнути*, -нѐм и *пòдстрѐћи*, -екнѐм *в. подстрекнути*, *посѐгнути*, *посѐгнѐм* сврш. // *посѐћи* и *посѐћи* *в. посегнути*, *пренебрегнути*, -ѐбрегнѐм сврш. // *пренебрѐћи*, -ебрегнѐм сврш. *в. пренебрегнути*, *пресѐгнути*, *пресѐгнѐм* сврш. // *пресѐћи*, пресѐгнѐм сврш. *в. пресегнути*, *проќликнути*, -нѐм сврш. // *проќлићи*, -икнѐм сврш. *в. проќликнути*, *протѐгнути*, *прòтѐгнѐм* сврш. // *протѐћи (се)* и *прòтѐћи (се)* *прòтѐгнѐм (се)* сврш. *в. протегнути(се)*, *промукнути*, *промукнѐм* и *прòмукнути*, -нѐм сврш. // *промући* и *прòмући*, *прòмукнѐм* сврш. *в. промукнути*; *утѐгнути*, *утѐгнѐм* сврш. // *утѐћи (се)* и *утѐћи (се)*, *утѐгнѐм (се)* сврш. *в. утегнути (се)*.

3. **-нути** в. **-ћи** и **-ћи** (облици на **-ну-ти** упућују се на оне на **-ћи**):

а) *лѐгнути*, -нѐм сврш. *в. лећи* // *лѐћи*, лѐжѐм и лѐгнѐм, сврш., *рѐкнути*, рѐкнѐм сврш. *в. рећи* // *рећи*, рѐчѐм и рѐкнѐм,

б) *обрекнути*, -нѐм сврш. в. *обрѐћи* // *обрѐћи* и *обрѐћи*, *обречѐм*, *обрѐчѐм* и *обрек-нѐм* сврш., *пòдлегнути*, -нѐм в. *подлећи*, // *подлећи* и *пòдлећи*, *пòдлежѐм* и *пòдлежнѐм* сврш., *порѐкнути*, *пòреknѐм* в. *порѐћи* // *порѐћи* и *пòрећи*, *пòречѐм* и *пòреknѐм* сврш., *прилегнути*, -нѐм в. *прилећи* // *прилећи* и *прилећи*, *прилежнѐм* сврш., *припукнути*, -нѐм в. *припући* // *припући*, -укнѐм сврш., *урѐкнути* и *урѐкнути*, *урѐknѐм* сврш. в. *урећи* // *урећи*, -ѐчѐм и *урѐћи*, *урѐчѐм* и *урѐknѐм* сврш.,

в) *онемòгнути* сврш. в. *онемоћи* // *онемòћи* и *онемоћи*, *онѐможнѐм* сврш., *пòстригнути*, -нѐм сврш. в. *пострићи* // *пòстрићи*, -йжѐм сврш..

Сви глаголи који имају дублетне облике инфинитива на *-ну-ти* и на *-ћи* свршеног су вида (притом увек треба имати у виду да су *-ну-* и *-ти* морфеме – прва је наставак за инфинитивну основу, а друга наставак за инфинитив – а да је *-ћи* гласовни завршетак, баз значења и без функције). И сам постанак и опстанак таквих дублета у језику везан је за свршени вид тих глагола.

Српски језик је наследио из прасловенског глаголе на *-ну-ти* и свршеног и несвршеног вида (упор. *макнути*, *дйгнути*, *стйгнути*, *пукнути*, ... и *чѐзнути*, *вѐнути*, *трнути*, *тòнути* и сл.). Такође још у прасловенском језику *-не-* у презентској основи почело се везивати за свршени вид и у корелацији са *-ну-*, наставком инфинитивне основе, постали су творбено средство за перфективизирање имперфективних глагола. Као једини суфикс за грађење перфективних глагола од имперфективних суфикс *-ну-* / *-не-* добија велику продуктивност, а презентске основе на *-не-* чврсто се везују за свршени вид, постају, своје врсте, његово обележје. Поред тога, и захваљујући томе, облици презента са основом на *-не-* почињу се употребљавати код свршених глагола на *-ћи*, напореда са старим примарним облицима презента: *легнем* поред *лежем*, *рекнем* поред *речем* и сл. Према овим секундарним облицима презента начињени су и нови, секундарни облици инфинитива: *рекнути* поред *рећи*, *легнути* поред *лећи*, *врнути* поред *врћи* и сл. И то није све. Захваљујући томе што се презент са основом на *-не-* везао и за инфинитиве на *-нути* и за свршене глаголе на *-ћи*, код старих, примарних глагола на *-ну-ти* јавили су се, аналогично и посредством презента са основом *-не-*, паралелни облици инфинитива са завршетком *-ћи*: *таћи* поред *такнути*, *маћи* поред *макнути*, *вићи* поред *викнути*, *дйћи* поред *дйгнути*, *нићи* поред *никнути*, *пукћи* поред *пукнути* и др.

Све ово што смо видели код простих примарних глагола код префиксалних се напросто подразумева и унапред очекује. Конкретно: где је *викнути* // *вићи*, ту је и *навикнути* // *навићи*, *обикнути* (*се*) // *обићи* (*се*), *òдвикнути* // *òдвићи*, или поред *дйгнути* // *дйћи* биће и *задигнути* // *задићи*, *издигнути* // *издићи*, *пòдигнути* // *пòдићи*, уз *макнути* // *маћи* биће и *замакнути* // *замаћи* и *зàмаћи*, *измакнути* // *измаћи* и *измаћи*, *натакнути* // *натаћи* и *натаћи*, *помакнути* // *пوماћи* и *пòмаћи* и сл. Чак и тамо где дублетни облици код простих, непрефиксалних глагола немају равноправну употребу, где се један облик инфинитива упућује на други, код префиксалних глагола подједнако су уобичајени, нпр. *легнути*, -нѐм в. *лећи* // *лѐћи*, *лежѐм* и *лѐжнѐм*, сврш (облик

легнути упућује се на *лећи*, који пак чува оба облика презента *лежем* и *легнем*), али код префиксалних глагола нема тог упућивања, што значи да су оба облика подједнако у употреби, упор. *налегнути* и *налегнути* (*се*), *налегнем* (*се*) сврш. // *налећи* и *налећи*, *належем* и *налегнем*, *полећи* и *полећи* *полежем* и *полегнем* сврш. // *полегнути* -егнем и сл.

Има и један, не мали, број префиксалних глагола чији се мотивни прости глаголи данас не употребљавају. И они имају инфинитивне дублете у савременом језику: *избегнути* // *избећи*, *избегнем* сврш, *забрéкнути* // *забрéћи* и *забрéћи*, *забрéкнем* сврш., *истéгнути* // *истéћи* и *истéћи*, *истéгнем* сврш, *испрéгнути* // *испрéћи* и *испрéћи*, *испрéгнем* сврш., *осéкнути* (*се*) // *осéћи* и *осéћи* (*се*), *осéкнем* (*се*) сврш. и др. Међу њима има и оних који се упућују на паралелне, дублетне облике: *набрéкнути*. *набрéкнем* сврш. // *набрéћи* и *набрéћи*, *набрéкнем* в. *набрéкнути*, *напрéгнути*, *напрéгнем* сврш. // *напрéћи* (*се*) и *напрéћи* (*се*), *напрéгнем* (*се*) в. *напрéгнути* (*се*), *отéгнути*, *отéгнем* сврш. // *отéћи* (*се*) и *отéћи* (*се*), *отéгнем* (*се*) сврш. в. *отегнути* (*се*), *посéгнути*, *посéгнем* сврш. // *посéћи* и *посéћи* в. *посегнути*, *пренебрегнути*, *-ебрегнем* сврш. // *пренебрећи*, *-ебрегнем* сврш. в. *пренебрегнути*, *промукнути*, *промукнем* и *промукнути*, *-нем* сврш. // *промүћи* и *промүћи*, *промукнем* сврш. в. *промукнути*; *постригнути*, *-нем* сврш. в. *пострићи* // *пострићи*, *-ижем* сврш. Овај последњи пример разликује се од осталих утолико што му је мотивни глагол несвршеног вида (*стрићи*, *стрижем*), те је помоћу префикса начињен перфектизирани глагол (*пострићи*, *пострижем*), а напоредо са њим и у истом значењу почео се употребљавати аналогни перфектизирани глагол са типичним обележјима – основама *-ну-* / *-не-* (*постригнути*, *постригнем*).

Осим глагола на *-ћи*, и примарни прости свршени глаголи са завршетком *-сти* временом су добили паралелне облике инфинитива са односом основā *-ну-* / *-не-* као главним обележјем суфиксалног перфектизирања. Исти дублетни облици присутни су и код њихових префиксалних глагола:

сједнути, *-нем*, ијек. *сједнути*, сврш. в. *сести* // *сести*, *сједнем* и *сједем*, ијек. *сјести*, сврш.; *посједнути*, *-нем*, ијек. *посједнути*, сврш. в. *посести* // *посести*, *посједнем* и *посједем*, ијек. *посјести*; *запосједнути*, *-нем* // *запосести*, *-осједнем* и *-осједем*, ијек. *запосједнути* // *запосјести* сврш.; *опсједнути*, *-нем* // *опсести*, *-еднем* и *-едем*, ијек. *опсједнути* // *опсјести* сврш.;

срѣтнути (*се*), *-нем* (*се*) сврш. в. *срести* (*се*) // *срести*, *срѣтнем* и *срѣтем* сврш.; *сусретнути* (*се*), *-нем* (*се*) сврш. в. *сусрести* (*се*) // *сусрести*, *-етнем* и *-етем*.

Сличност ових глагола са глаголима на *-ћи* је у инфинитивном завршетку. Услед историјских гласовних промена, ни једни ни други немају наставак за облик инфинитива (упор. **rekti* = *rek-ti* > *re-kti* > *re-k'ti* > *re-ĭti* > *re-t'i* > *reĭi*; **sēdti* > *sētti* > *sē'ti* > *setsti* > *sēsti*). У вези са глаголима на *-ћи* – „то значи: у групама *kt*, *cht*, створеним деловањем закона отвореног слога, добијено је палатално *k'*, *ch'*, које се, нашавши се пред експлозивним сугласником, изгубило остављајући траг у несложном *ĭ*, тако је добијена група *ĭt*, која се развила на

исти начин као етимолошко *tj*, тј. у *t''* (Бошковић 2000: 107). Глаголи на *-сти* имају још старији завршетак од оних на *-ћи*, јер је група *tt* (< *tt* и *dt*) „измењена још у индоевропском прајезику; и дала је неједнаке рефлексе у појединим индоевропским језицима; у прасловенском – *st*: *tt* > *tst* > *st'*” (Бошковић 2000: 110). Јасно је, дакле, зашто завршеци *-ћи* и *-сти* нису и не могу бити *наставци* инфинитива са обележјима морфема, јер се у њима, у давној прошлости и по тадашњим фонетским законима, стопио део инфинитивног наставка са крајњим консонантом инфинитивне основе (која је била једнака корену), или се пак између експлозивног дентала на крају основе и истог таквог гласа (*t*) у инфинитивном наставку развио фрикативни сугласник *s*, а потом је у групи *tst* елиминисан први експлозив (завршни сугласник основе). Јасно је и зашто у савременом језику код глагола овога типа не можемо инфинитивну основу одредити у облику инфинитива него од глаголског облика начињеног од инфинитивне основе додавањем обличких наставака, код нас је уобичајено да се од 1. лица једине аориста одбије наставак *-ох*: *сед-/ох/*, *срет-/ох/*, *рек-/ох/* и сл. По нама, управо тај факат немогућности успостављања морфолошког модела *инфинитивна основа + наставак = глаголски облик*, поред несумњиве велике продуктивности основа *-ну-* / *-не-* у перфектизирању имперфективних глагола, условио је појаву овако великог броја дублетних облика код глагола на *-ћи* и *-сти*, облика на *-ну-ти*, чији се инфинитив, непогрешиво и без проблема, образује по датом моделу: *сед-ну-* + *-ти* > *седнути*, *срет-ну-ти* > *сретнути*, *рек-ну-ти* > *рекнути* и сл.

Уз ове глаголе на *-сти* додаћемо још неке који такође имају дублетне облике инфинитива, али захтевају и посебна објашњења.

а) *дѣсти*, дѣдѣм, ијек. дјѣсти сврш. = дѣнути // *дѣти*, дѣдѣм, ијек. дјѣти, сврш. = денути // *дѣнути*, -нѣм, ијек. дјѣнути, сврш. = дѣсти и дѣти („1. а. *ставити*, *метнути*, б. *забацити*, *затурити*”); *дѣдести* и *дѣдети*, дѣденѣм и дѣдѣдѣм, ијек. дѣдѣсти и дѣдѣти, сврш. [у РМС грешком: несврш.] „*дотаћи*, *додирнути*” // *дѣденути*, -нѣм, ијек. дѣдѣнути; *зѣденути*, -нѣм (ретко зѣдѣдѣм), ијек. зѣдѣнути сврш. = зѣдести и зѣдети, *зѣдести* и *зѣдети*, -денѣм и -дѣдѣм, ијек. зѣдѣсти и зѣдѣти, сврш. = заденути; *пѣденути*, -нѣм, ијек. пѣдѣнути, сврш. = подести и подети // *пѣдести*, -едѣм, ијек. пѣдѣсти, сврш. = поденути // *пѣдети*, -едѣм, ијек. пѣдѣти, сврш. = поденути; *запѣденути*, -нѣм, ијек. запѣдѣнути, сврш. // *запѣде(с)ти*, -енѣм и -едѣм, ијек. запѣдје(с)ти сврш. *заподенути*; *изденути*, -енѣм и -едѣм, ијек. издѣнути, сврш. = издести и издети // *издести* и *издети*, -енѣм и -едѣм, ијек. издѣсти и издѣти, сврш. = изденути; *изѣденути*, -нѣм // *изѣде(с)ти*, -едѣм и –дијѣм, ијек. изѣдѣнути и изѣдје(с)ти, сврш.; *ѣденути*, ѣденѣм, ијек. ѣдѣнути сврш. // *ѣдести* и *ѣдети*, ѣдѣдѣм и ѣденѣм, ијек. ѣдѣсти и ѣдѣти, сврш., ѣденути; *предѣденути*, *предѣдести* и *предѣдети*, -ѣденѣм, ијек. предѣдѣнути, предѣдѣсти и предѣдѣти сврш.; *сѣдести* и *сѣдети*, -дѣдѣм и -денѣм, ијек. сѣдѣсти и сѣдѣти, сврш. = саденути // *сѣденути*, -нѣм, ијек. сѣдѣнути, сврш. = садести и садети.

За дублетне облике типа *дести* // *денути* видели смо и како су настали и зашто, али код овог глагола и његових префиксалних облика јавља се и трећи облик инфинитива *дѣти*, дѣдѣм, ијек. *дјѣти*; *пѣдети*, -едѣм и сл. Дакле, у употреби су три облика инфинитива истог глагола: *дѣсти*, *дѣти* и *дѣнути*.

Судећи по подацима које налазимо код Петра Скока, најстарији је облик *дѣти*, ијек. *дјѣти*. Своди се на индоевропски корен **dhē-*, што значи да је *ě* у *děti* од индоевропског *ē*. Облик *дести* је постао редупликацијом основе – *dēd-* на коју се додаје инфинитивни наставак: *dēd-* + *-ti* > *děsti*. Оба облика – *děti* и *děsti* – имају презент *dědēm* (евентуални старији облик презента од *děti* није сачуван). Одавде надаље све је познато: глагол *дети* / *дести* је свршеног вида и аналошки у истом значењу почео се употребљавати и облик *денути*, *денем*, надаље су се уз све облике инфинитива почели употребљавати оба облика презента – *дедем* и *денем*, мада примећујемо и то да се уз инфинитив *денути* обично употребљава презент *денем*, који се готово равноправно са *дедем* користи и уз инфинитиве *дети* и *дести*.

б) *пднути*, -нѣм сврш. в. *пасти* // *пднути*, -нѣм сврш. в. *пасти* // *пдсти*¹, пднѣм и пднѣм сврш.; *допаднути* и *допанути*, -нѣм сврш. в. *допасти* // *допасти*, -аднѣм сврш.; *отпаднути*, -нѣм сврш. в. *отпасти* // *отпанути*, -нѣм сврш. в. *отпасти* // *отпасти*, -аднѣм сврш.; *препаднути* и *препасти*, -аднѣм // *препанути*, -нѣм в. *препадути*, *препасти* (*се*) = *препаднути* (*се*); *упаднути*, -нѣм сврш. в. *упасти* // *упанути*, -нѣм сврш. в. *упасти* // *упасти*, упаднѣм, сврш..

И глагол *пасти* има три облика инфинитива – поред *пдсти* још и *пднути* и *пднети* са презентским облицима *пднѣм* и *пднѣм* (најстарији облик презента *пддѣм* готово и да није више у употреби). Облици *паднути* и *панути* су секундарни и почели су се употребљавати напореда са *пасти* захваљујући свршеном виду и употреби презента са основом на *-не-* која је карактеристична за свршени вид (в. Маретић 1963: 241). А од ова два облика старији је *панути* и настао је гласовним путем – упрошћавањем сугласничке групе тешке за изговор, губљењем експлозивног сугласника *д* испред сонанта *н*, а чим је био могућ изговор групе *дн*, враћен је глас *д* у облик инфинитива.

в) *стднути*, стднѣм сврш. покр. в. *стати* // *стдти*, стднѣм сврш.; *настанути*, -нѣм сврш. в. *настати* // *настати*, -анѣм сврш.; *останути*, -нѣм сврш. *остати* // *остати*; *изостанути*, -нѣм сврш. в. *изостати* // *изостати*, -останѣм сврш.; *устанути* (*се*) нар. в. *устати* // *устати*, -анѣм, сврш..

Глагол *стдти* (и његове префиксалне изведенице) једини је са општим делом на вокал који, будући да је свршеног вида, има презент са основом на *-не-*, само са основом на *-не-*, а према презенту начињен је и инфинитив *стднути* (у РМС означен са *покр.*) (в. Стакић 2010: 153).

г) *занести* и *занести*, -ѣсѣм, сврш. в. *занети* // *занѣти*, -ѣсѣм, ијек. *занијети* сврш.; *изнести* и *изнети* в. *изнети* // *изнѣти*, -нѣсѣм, ијек. *изнијети*; *понести* в. *понети* // *понѣти*, -нѣсѣм, ијек. *понијети*, сврш.; *пренести*, -ѣсѣм сврш. в. *пренети* // *пренѣти*, -нѣсѣм и *пренесѣм*, ијек. *пренијети*; *придонести*, *придоднести* и *придоднѣти*, -нѣсѣм, ијек. *придоднијети*; *принести* и *принѣсти*, -нѣсѣм // *принѣти*, -нѣсѣм, ијек. *принијети*; *пронести*, -нѣсѣм сврш. в. *пронети* // *проднѣти* и *пронѣти*, -нѣсѣм, ијек. *проднијети*; *снести*, *снесѣм* сврш. в. *снети* // *снѣти* и *снѣти*, *снесѣм*, ијек. *снијети* и *снијети*, сврш.; *унести* и *унести*, -ѣсѣм сврш. в. *унети* // *унѣти*, *унѣсѣм*, ијек. *унијети*, сврш..

Глагол *нести*, *несѐм* несвршеног вида у РМС има ознаку „заст.” и у погледу значења упућује се на глагол *носити*. У префиксалним изведеницама, међутим, његова употреба не само да је обична и продуктивна него има и паралелни дублетни облик: *изнести* и *изнѐти*, *-несѐм* и сл.

За М. Стевановића ово је неправилан глагол: „Од глагола *донѐти*, а с њим су у свему једнаки: *занѐти*, *однѐти* и сл., основа презента је *донесе-*, а аориска (инфинитивна) основа *донес-*. Према томе, прва неправилност код овог глагола је у окрњености основе самога облика инфинитива: *доне-*. Од ове окрњене основе поред инфинитива се раде само: радни придев: *дѐнео* (*дѐнѐла*, *дѐнѐло*, *дѐнѐли* ...) и глаголски прилог прошли: *дѐнѐвши* или *дѐнѐв*). А аорист и трпни придев и од окрњене и од целе основе: *дѐнѐх* и *донѐсох*, *дѐнесе* (једино у овом облику); *дѐнѐт* и *донѐсен*” (Стевановић 1970: 344). – Шта ми мислимо о „неправилним” глаголима уопште и могу ли се неправилно градити глаголи и њихови облици – писали смо раније (Стакић 2011). Ово Стевановићево тумачење, међутим, заслужује посебан коментар. Нити је „прва неправилност овог глагола у окрњености основе” нити се „од ове окрњене основе поред инфинитива граде само радни придев и глаголски придев прошли”, јер нема „окрњене основе” па самим тим ни облика који се од ње граде. Зашто би се крњила инфинитивна основа *нес-* у инфинитиву? Група *ст* није тешка за изговор и никад се није упрошћавала. Осим тога, у глаголу *донѐти* инфинитивна основа (чак и кад бисмо је могли добити одбијањем наставка *-ти*) није *доне-* него *донѐ-*, па бисмо морали објаснити ову дужину на вокалу *ѐ*, а то би било немогуће ако основу *донѐ-* добијамо крњењем пуне инфинитивне основе *донес-*. Друкчије треба објашњавати глаголе типа *донѐти*, *прѐнѐти*, *изнѐти* и сл., онако како их је објаснио Т. Маретић – уопштавањем основе из аориста (Маретић 1963: 243). Додаћемо, да буде јасније, и следеће. Глаголи са инфинитивном основном на сугласник имали су три облика аориста (сва три је сачувао старословенски језик): најстарији, тзв. *асигматски* аорист, чије су облике 2. и 3. лица једнине сачували до данас као једине у та два лица (у осталим лицима се не употребљава, изгубио се из употребе); *сигматски стари* аорист који се изгубио из употребе у свим лицима код глагола овога типа, осим глагола *нести* односно његових префиксалних изведеница, нпр. *дѐнѐх*, *дѐнѐсмо*, *дѐнѐсте*, *дѐнѐше* (2. и 3. лице је, рекли смо, од асигматског аориста). Овај сигматски стари аорист грађен је од свих глагола – са инфинитивном основном на сугласник и на самогласник. Код глаголā са инфинитивном основном на сугласник при грађењу овога аориста имамо следеће карактеристичне моменте: а) дуљење основинског самогласника (што је изазвало и квалитативне промене *-ѓ-* > *-а-*, *-ѓ-* > *-ѓ-*); б) додавање непосредно на основу аористног суфикса *-с-*; в) губљење основинског сугласника (крајњег сугласника основе) испред *-с-* односно *-х/с/ш-*; г) облици 2. и 3. лица једнине узимани су од асигматског аориста (в. Николић 2002: 189). Конкретно: нпр., 2. л. множине овог аориста

глагола *donesti* развио се овако: *nes-* > *nēs-* > *něs-* (основински вокал *e* се дуљио и прешао у *ě* „јат”), *nes-* (> *nēs-*) + *s* > *něs-s-te* (на инфинитивну основу додат аористни суфикс *s* и лични наставак за 2. л. мн. *-te*); *něs-s-te* > *něste* (губљење крајњег сугласника основе – *něs-s-te* > *ně-s-te* > *něste*). Трећи облик аориста је *сигматски нови*, који се препознаје по карактеристичним групама *-ox/oc/ou-* и који су сачували у српском језику сви глаголи са инфинитивном основном на сугласник: *донесох*, *донесосмо*, *донесосте*, *донесоше*. Када се све ово сагледа, јасно је да је у облику инфинитива *донести* стара инфинитивна основа *до-нес-*, а да је у инфинитиву *донети* / *донијети* сачувана основа сигматског старог аориста *донѐ-* / *доније-*. Иначе, сигматски стари аорист код глагола са инфинитивном основном на сугласник изгубио се из употребе (истиснуо га је сигматски нови аорист), једино се, неким чудом, сачувао код префиксалних глагола од глагола *нести* (осим, наравно, 2. и 3. лица једнине који су још старији, остаци су асигматског аориста).

Сви остали дублетни облици инфинитива лако се објашњавају, своде се на фонолошке аломорфе *корена* (*дѐрати*, дѐрѐм несврш. = драти // *дрѐти*, дѐрѐм несврш. = дерати // *дрѐти* и *дрѐти*, дѐрѐм и дрѐм, ијек дријѐти и дријѐти несврш.), *префикса* (*иза̀гнати*, -а̀м и -а̀женѐм покр. -а̀жденѐм сврш. = изгнати // *ѝзгнати*, -а̀м сврш. = изагнати) или *основе* (*до̀хва̀тати*, -а̀м несврш. = дохваћати *несврш.* и *уч. према дохватити* // *до̀хва̀ћати*, -а̀м = дохватати; *ду̀хати*, ду̀шѐм и ду̀хѐм несврш. = дувати // *ду̀вати*, ду̀ва̀м несврш. = духати; *ко̀ра̀чати*, -а̀м несврш. корачати // *ко̀ра̀чати*, -а̀м несврш.; *ка̀нути*, ка̀нѐм = капнути сврш. према капати // *ка̀пнути* и *ка̀пнути*, ка̀пнѐм сврш. = канути; *пѐњати*, пѐњѐм несврш. = пѐти // *пѐти* (*се*) и *пѐти* (*се*), пѐњѐм (*се*) несврш. = пењати (*се*); *раскрѝта̀вати* (*се*), -крѝта̀ва̀м (*се*) и *раскрѝтати* (*се*), ра̀скрѝта̀м (*се*) // *раскрѝћа̀вати* (*се*), -крѝћа̀ва̀м (*се*) и *раскрѝћати* (*се*), ра̀скрѝћа̀м (*се*) несврш. и *уч. према раскрстити* (*се*) и *сл.*).

АОРИСТ

Највише дублетних облика аориста имају глаголи III Стевановићеве врсте, са односом основа *-ну-* / *-не-*.

вр̀гнух, *вр̀гну* // *вр̀гох*, *вр̀же* (вр̀гнути), *дѝгнух*, *дѝгну* // *дѝгох*, *дѝже* (дѝгнути), *зама̀кнух*, *зама̀кну* // *зама̀кох*, *зама̀че* и *зама̀че* (зама̀кнути), *за̀мркнух*, *за̀мркну* // *за̀мркох*, *за̀мрче* и *за̀мрче* (за̀мркнути, -нѐм), *за̀прѐгнух*, *за̀прѐгну* // *за̀прѐгох*, *за̀прѐже* (за̀прѐгнути, за̀прѐгнѐм), *измѐтнух*, *измѐтну* // *измѐтох*, *измѐто*, *измѐте*, *измѐте* и *измѐте* (измѐтнути и измѐтнути, измѐтнѐм), *иста̀кнух*, *иста̀кну* // *иста̀кох*, *иста̀че* и *иста̀че* (иста̀кнути, иста̀кнѐм), *кѝднух* // *кѝдох* (кѝднути, -нѐм), *ма̀кнух*, *ма̀кну* // *ма̀кох*, *ма̀че* и *ма̀че* (ма̀кнути и ма̀ћи, ма̀кнѐм), *мр̀кнух*, *мр̀кну* // *мр̀кох*, *мр̀че* (мр̀кнути, -нѐм), *набрѝкнух*, *набрѝкну* и *набрѝкну* // *набрѝкох*, *набрѝче* и *набрѝче* (набрѝкнути, набрѝкнѐм), *на̀викнух*, *на̀викну* // *на̀викох*, *на̀виче* и *на̀виче* (на̀викнути и на̀вићи, на̀викнѐм), *на̀гнух*, *на̀гну* // *на̀гох*, *на̀же* и *на̀же* (на̀гнути, на̀гнѐм), *на̀пукнух*, *на̀пукну* // *на̀пукох*, *на̀пуче* и *на̀пуче* (на̀пукнути и

напући, -укнѐм), *натáкнух, нáтакнѹ* // *натáкох, натáче и нáтаче* (натáкнути, натаћи и натаћи, натакнѐм), *натéгнух, натéгну, нáтѣгнѹ* // *натéгох, натéже и нáтѣже* (натéгнути, нáтѣгнѐм), *нѣкнух, нѣкнѹ* // *нѣкох, нѣче* (нѣкнути и нѣћи), *дѣвкнух, дѣвкнѹ* // *дѣвикох, дѣвиче и дѣвиче* (дѣвкнути и дѣвићи), *опѣвргнух* // *опѣвргох* (опѣвргнути и опѣврћи, -вргнѐм), *ѡтвѣрднух* // *ѡтвѣрдох, ѡтвѣрдну, ѡтвѣрднѹ* и *ѡтвѣрде* (ѡтвѣрднути, -нѐм), *отѣгнух, отѣгну* и *ѡтѣгнѹ* // *отѣгох, отѣже* и *ѡтѣже* (отѣгнути, ѡтѣгнѐм), *ѡтргнух* // *ѡтргох, ѡтргнѹ* и *ѡтргже, ѡтргже* (ѡтргнути, -нѐм), *пѡвргнух* // *пѡвргох, пѡвргнѹ* и *пѡвргже, пѡвргже* (пѡвргнути и пѡврћи, -вргнѐм), *посѣгнух, посѣгнѹ* // *посѣгох, посѣже* и *пѡсѣже* (посѣгнути, посѣгнѐм), *пѡстигнух* // *пѡстигох, пѡстигнѹ, пѡстиже* (пѡстигнути и пѡстићи, пѡстигнѐм), *рáспукнух* // *рáспукох, рáспукнѹ, рáспуче* и *рáспуче* (рáспукнути и рáспући, рáспукнѐм), *рáстѣгнух* // *рáстѣгох, рáстѣгну* и *рáстѣгнѹ, рáстѣже* и *рáстѣже* (рáстѣгнути, рáстѣћи и рáстѣћи, рáстѣгнѐм), *рáстргнух* // *рáстргох, рáстргнѹ, рáстрже* и *рáстрже* (рáстргнути, -нѐм), *сáгнух* // *сáгох, сáгнѹ, сáже* (сáгнути, сáгнѐм), *свѣкнух* // *свѣкох, свѣкнѹ, свѣче* (свѣкнути, -нѐм), *свѣгох* // *свѣгнух, свѣже, свѣгнѹ* (свѣгнути, свѣгнѐм), *смѣкнух* // *смѣкох, смѣкнѹ, смѣче* (смѣкнути, -нѐм), *спѣзнух* // *спѣзох* (спѣзннути, -нѐм), *стѣгнух* // *стѣгох, стѣгнѹ* // *стѣже* и *стѣже* (стѣгнути (и ређе стѣћи и стѣћи), стѣгнѐм), *ѹгнух* // *ређе ѹгох, ѹгнѹ* // *ређе ѹже* и *ѹже* (ѹгнути, ѹгнѐм), *ѹгрѣзних* // *ѹгрѣзох, ѹгрѣзнѹ, ѹгрѣзе* (ѹгрѣзннути, -нѐм), *ѹздигнух* // *ѹздигох, ѹздигнѹ, ѹздиже, ѹздиже* (ѹздигнути и ѹздићи, ѹздигнѐм), *ѹзникних* // *ѹзникох, ѹзниче* и *ѹзниче* (ѹзникнути и ѹзнићи, ѹзникнѐм), *ѹмáкнух* // *ѹмáкох, ѹмáкнѹ, ѹмáче* и *ѹмáче* (ѹмáкнути, ѹмáћи и ѹмáћи, ѹмáкнѐм), *ѹстáкнух* // *ѹстáкох, ѹстáкнѹ, ѹстáче* и *ѹстáче* (ѹстáкнути, ѹстáћи и ѹстáћи, ѹстáкнѐм), *ѹтáкнух* // *ѹтáкох, ѹтáкнѹ, ѹтáче* и *ѹтáче* (ѹтáкнути, ѹтáћи и ѹтáћи, ѹтáкнѐм), *штѹкнух* // *штѹкох* (штѹкнути, -нѐм).

Лако је уочити да су сви наведени глаголи (а има их још много) свршеног вида. Несвршени немају дублетних облика (упор. *чѣзннути* – *чѣзних, чѣзну*, *кѣснути* – *кѣсних, кѣсну, тѡднути* – *тѡдних, тѡду* и сл.). Осим тога, сви ови глаголи имају корен на сугласник. Глаголи овога типа који испред основинског наставка *-ну-* имају вокал не знају за аористне дублете (упор. *мѣннути* – *мѣних, мѣну, вѣннути* – *вѣних, вѣну, пљѹннути* – *пљѹних, пљѹну, увѣннути* – *увѣних, ѹвену* и сл.). Све ово би нас могло навести на погрешан траг и да олако „закључимо” да су и ови дублети као и они инфинитивни везани за глаголски вид и да, с тим у вези, према *таћи* имамо *такох, таче*, а према *такнути* – *такних, такну* или према *дигнути* – *дигних, дигну* а према *дићи* – *дигох, диже*. То би све тако било на први поглед, али бисмо се, ко зна по који пут, уверили да је оно што је „на први поглед” јасно и лако објашњиво, на други поглед, после дубље анализе, по правилу – погрешно. Конкретно, оваквом евентуалном тумачењу датих аористних дублета оштро се супротстављају ова два факта: прво, у старословенском језику немамо инфинитивних дублета (упор. *тѣкнѡти, пачукнѡти, дѣвгнѡти, ѡтргѣкнѡти* и сл. или *лѣшти, решти* и сл.). Нема инфинитивних дублета, али „у старословенским споменицима налазе се већином двојаки облици аориста, тј. начињени од инфинитивне основе и корена”, сачувани су углавном облици за 3. лице једине (који су идентични са 2. лицем једине): *коснѣ* и *косе, оѹжаснѣ сѣ* и *оѹжасе сѣ, прозѣмѣнѣ* и *прозѣмѣ, оѹто(п)нѣ* и *оѹтопе, подѣвгнѣ сѣ* и *подѣвге сѣ, оѹмлькнѣ* и *оѹмльче* (Борђић 1975: 157). Други факат, не мање убедљив, је што има у српском језику глагола који немају дублетне облике инфинитива (немају облике са завршетком *-ћи*),

а имају двојачке облике аориста: *изметнути*, *кићнути*, *нагнути*, *растргнути*, *спузнати*, *угнути* и др.

Од два облика типа *такнух* и *такох* (од *такнути*), по нашем мишљењу, старији је овај други. О томе нам сведочи и А. Меје: „В корневых глаголах с корнем, оканчивающимся на согласную, тип на -s очень рано начал замещаться типом на -охъ или на ехъ в зависимости от диалекта. Хотя в глаголических памятниках мы и встречаем аористы типа **вѣсѣ**, **нѣсѣ** и т. д., но их часто замещают формы типа **ведохъ**, **несохъ**. Так, в Супрасльской рукописи мы находим в этих глаголах только тип на -охъ; **вѣсѣ**, **нѣсѣ** исчезли” (Меје 1951: 201). Ми полазимо од тога да су сви глаголи који имају инфинитивну основу на -ну- (< -но-) а испред тога наставка сугласник били коренски глаголи, имали инфинитивну основу једнаку корену на сугласник. Поред А. Мејеа, то потврђује и Р. Бошковић кад говори о *новом словенском сигматском аористу*: „То је аорист који се гради само од основа на сугласник. То значи: од глагола I врсте – од оних глагола I врсте којима се основа инфинитива свршава на сугласник, и од глагола II врсте – од оних глагола II врсте којима се стара инфинитивна основа, она испред -но, од које се овај аорист и прави, свршава на сугласник” (Бошковић 2000: 194). Ти глаголи (коренски) су делимично сачувани и до данас у српском језику (*насти*, *сести*, *рећи*, *лећи* и сл.). Имали су сва три аориста: најстарији, тзв. *асигматски*, од којег су се задржали у употреби облици 2. и 3. лица једнине до данас, *сигматски стари* који се у српском језику, осим код глагола *нести* (заправо, код његових префиксалних глагола: *донети*, *изнети*, *пренети*, *унети* и др), сасвим изгубио, потиснут је од тзв. *сигматског новог аориста*: *падох*, *седох*, *рекох*, *легох* и сл. Већи број тих коренских глагола преко основе -но- (> -ну-) прешли су у тематске основе, али су сачували аорист од старе, коренске, основе: *вргнути* – *вргох*, *врже*, *дигнути* – *дигох*, *диже*, *макнути* – *макох*, *маче*, *навикнути* – *навикох*, *навиче* и сл. Сасвим је нормално и разумљиво што су ови глаголи као тематски развили напоредо са старим сачуваним облицима и нове, које имају сви глаголи са основом на вокал: као *видех*, *виде*, *видесмо*, *видесте*, *видеше* тако и *вргнух*, *вргну* (вргнути), *дигнух*, *дигну* (дигнути), *макнух*, *макну* (макнути), *навикнух*, *навикну* (навикнути) и сл.

У овој групи глагола издвојићемо оне код којих се испред наставка -ну- губи крајњи сугласник корена, сугласник који се јавља у аористу:

догрнух // *догртох* (догрнути), [т : њ], *закинух* // *закидох* (закинути), [д : њ], *затиснух* // *затискох* (затиснути), [к : њ], *изгинух* // *изгибох* (изгинути), [б : њ], *напрснух* // *напрскох* (напрснути), [к : њ], *откинух* // *откидох* (откинути), [д : њ], *погинух* // *погибох* (погинути), [б : њ], *прснух* // *прскох* (прснути), [к : њ], *раскинух* // *раскидох* (раскинути), [д : њ], *скинух* // *скидох* (скинути), [д : њ], *скрѣнух* // *скрѣтох* (скрѣнути), [т : њ], *укинух* // *укидох* (укинути), [д : њ], и др.

И ови глаголи, на свој начин, показују да су инфинитиви на *-ну-* млађи, те да је при њиховом образовању долазило до упрошћавања сугласничких група, тако што су се, по тадашњим гласовним законима, експлозивни сугласници губили испред *н*. Наш језик је сачувао оба аориста – старији коренски и новији основински. Овде морамо додати једну напомену: старији је, по времену настанка, сигматски стари аорист, којег су сачували глаголи са инфинитивном основном на вокал; имали су га и глаголи са основном (кореном) на сугласник, али је он код њих потиснут из употребе од сигматског новог аориста: старији су облици *basъ, vѣsъ, rѣhъ* од *bodohtъ, vedohъ, rekohtъ*, али су се први готово сасвим изгубили из употребе, а други су сачувани до данас. Код глагола који су преко суфикса *-ни-* (< *-но-*) из коренских прешли у основинске и сачували притом свој аорист од коренске основе (сигматски нови) развио се, аналошки према свим другим глаголима са основном на вокал, и нови аорист: поред сачуваних облика *дигох, макох, такох* глаголи *диг-ну-ти, мак-ну-ти, так-ну-ти* развили су и нове, аналошке аористне облике *дигнух, макнух, такнух* и сл.

Пажњу заслужује и један једини глагол који је поред сигматског новог сачувао и облике сигматског старог аориста – глагол *нести* који се данас употребљава само са префиксима и у новом облику инфинитива, начињеном од основе старог сигматског аориста.

дѡнѣх // донѣсох (дѡнѣти), ијек. дѡнијѣх // донѣсох (дѡнијѣти, донѣсѣм), пѡднѣх // поднѣсох (пѡднѣти, -нѣсѣм), придѡнѣх, придѡнѣ // придѡнесох, придѡнесе (придѡнѣти, придѡнесѣм), снѣх, снѣ // снѣсох, снѣсе (снѣти, снѣсѣм), ијек. снѣјѣх, снѣје // снѣсох, снѣсе (снијѣти и снѣјѣти, снѣсѣм), ѡзнѣх, ѡзнѣ // ѡзнѣсох, ѡзнѣсе (ѡзнѣти, -ѣсѣм), изнѣсох, изнѣсе // изнѣх, ређе ѡзнѣ (ѡзнѣти, -нѣсѣм), рѡзнѣсох, рѡзнѣсе // рѡзнѣх, ређе рѡзнѣ (рѡзнѣти, -ѣсѣм), унѣсох, унѣсе // унѣх, ређе унѣ (унѣти, унѣсѣм).

Прости глагол *нести* несвршеног вида више се не употребљава (у РМС има оснаку „заст.”), замењен је глаголом *носити* са истим значењем. Сачуван је, међутим, са префиксима у перфективизираним глаголима, али са новим обликом инфинитива – *дѡнѣти, ѡзнѣти, пѡднѣти, унѣти* и сл. Овај нови облик инфинитива настао је под утицајем сигматског старог аориста код којег је долазило до дуљења коренског вокала *e > ē > ě* (упор. ијек. *дѡнијѣти, ѡзнијѣти, пѡнијѣти, унијѣти* и сл.). Из овога следи да су старији облици аориста типа *дѡнѣх* (ијек. *дѡнијѣх*), сачувани облици сигматског старог аориста, и на основу њих начињен је и нови облик инфинитива *дѡнѣти* место старијег (до)*нести*. За ово имамо макар три поуздана доказа: прво, презент *донесем, изнесем, понесем* и сл. у којем није било никаквог дуљења, друго, паралелни аорист *донѣсох, изнѣсох, понѣсох* и сл., облици сигматског новог аориста који су, као и они претходни, начињени од корена *нес-*, треће, поред облика 2. и 3. лица типа *ѡзнѣ, рѡзнѣ, ѡзнѣ* и сл. стоји (у РМС) напомена „ређе”. Ово последње тражи и додатни коментар. Стари сигматски аорист је у 2. и 3. лицу јединине имао облике асигматског аориста (то нам несумњиво потврђује старословенски језик), те бисмо у облицима јединог сачуваног глагола *нести* и његових префиксалних

облика у 2. и 3. лицу јединине очекивали само облике *донесе, изнесе, разнесе, унесе* и сл. Међутим, нови облици инфинитива типа *донети* имају основу на вокал, а сви такви глаголи имали су у ова два лица чисту инфинитивну основу, отуда је јасно зашто се поред обичних облика типа *изнесе, разнесе* и сл. јављају, спорадично и „ређе”, облици једнаки новој инфинитивној основи *ѝзнѣ, рѝзнѣ* и сл.

На крају – неколико глагола са секундарним дублетним облицима аориста, који су главни „кривци” што не можемо прихватити јединствен начин добијања инфинитивне основе за све глаголе, не можемо прихватити правило да се „инфинитивна основа најбоље распознаје у првом лицу једн. аориста, и добија се одстрањивањем наставка -x (-ох)” (в. Симић 2001: 181), јер ти глаголи имају два различита облика аориста, али једну инфинитивну основу, која им се завршава на вокал и добија одузимањем инфинитивног наставка -ти. Такви глаголи су:

знѝх // знѝдох (знѝти, знѝм и знѝдѣм), *препѝзнах, препѝзна* и *преѝпознѝ, препѝзнасмо* // *препѝзнадох, препѝзнаде, препѝзнадосмо...* (препѝзнати, препѝзнѝм), *мѝрах // мѝрадох* (мѝрати, мѝрѝм, несврш.), *дѝх, дѝ, дѝсмо...* // *дѝдох, дѝде ...*, (дѝти, дѝм), *дѝдах, дѝдѝ* и *дѝда, дѝдасмо* // *дѝдадох, дѝдаде, дѝдасмо* (дѝдати, дѝдѝм), *ѝмах, ѝмѝ* и *ѝма, ѝмасмо...* // *ѝмадох, ѝмаде, ѝмадосмо...* (ѝмати, ѝмѝм), *стѝх // стѝдох* (стѝти, стѝнѝм), *ѝстах // ѝстадох*, 2 -3. л. *ѝста // ѝстаде* (ѝстати, -анѝм), *хтѝх, хтѝ* // *хтѝдох, хтѝде* (хтѝти, хѝћу, хѝћеш, през. у служби футура II и у приповедању: хтѝднѝм), *смѝдох, смѝде, смѝдосмо...* // *смѝх, смѝ, смѝсмо* (смѝти, смѝм).

Сви ови глаголи (а има их још, нпр. *умети, удем* – аор. *умех, уме* // *умедох, умеде* и др.) имају само један облик инфинитива (који се завршава на вокал), и једну инфинитивну основу: *зна-* (од *знати*), *препозна-* (препознати), *мора-* (морати), *да-* (дати), *дода-* (додати), *има-* (имати), *ста-* (стати), *уста-* (устати), *хте-* (хтети), *сме-* (смети), *уме-* (умети) и др. Њихови дублетни облици аориста са завршетком *-д-ох* (*знадох, препознадох, морадох, дадох, имадох, стадох, устадох, хтедох, смедох, умедох* и др.) добијени су аналошки према презенту или према глаголима којима се инфинитивна основа завршава на *-д-* (красти – *крад-ох*, бости – *бод-ох*, одвести – *одвед-ох* и сл.), те би од њих, од наведених аналошких облика аориста, било погрешно одређивати инфинитивну основу.

ИМПЕРФЕКАТ

Код овога глаголског облика нема много дублетних облика. Знатно их је мање него код инфинитива и аориста. Разлог би био не само у томе што се ти дублети свде, мање-више, на двојаке наставке и не само у познатој чињеници да се овај облик гради само од имперфективних глагола него и међу њима, углавном, од оних чија се инфинитивна основа завршава на сугласник. И пре но што наведемо ексцерпирани примери – једна напомена. За разлику од

увреженог мишљења међу граматичарима да се овај глаголски облик гради од обеју основа, ми сматрамо, а то смо и документовано образлагали, да се он (будући да је претеритални облик) гради само од инфинитивне основе (в. Стакић 2012: 23–61).

bhāx, bhāше ...// бдѣjāx, -āше (бдѣти, бдѣм), *bhāx, bhāше ...// бдѣjāx, -āше* (бдѣти, бдѣм), [д : њ], *būkhāx // būkthjāx* (буктјети, -тѣм), [т : њ], *zhāx, zhāше ...// ждѣjāx, -āше* (ждѣти, ждѣм), [д : њ], *mūzāx // mūzthjāx, -āше* (мўсти, мўзѣм), *skūbāx // skūbthjāx, -āше...* (скўпсти и скўпсти, скўбѣм), *brāx, brāше ...// бѣриjāx, -āше ...// бѣрāx, -āше* (брати, бѣрѣм), *znāx, znāше ...// знāдиjāx, -āше...// знāhāx, -āше...* (знāти, знāм), [д : њ], *vēzjāx, -āше...// vēzāx, -āше...* (вѣсти и вѣсти, вѣзѣм), *vrzjāx se, -āше se // vrzāx se, -āше se* (врѣсти се, врѣзѣм се), *grēbthjāx, -āше ...// grēbāx, -āше* (грѣпсти, грѣбѣм), *dūbthjāx // dūbāx* (дўпсти, дўбѣм), *zēbthjāx, -āше...// zēbāx, -āше...* (зѣпсти, зѣбѣм), *trēsctjāx // trēsctāx, -āше* (трѣсти, трѣсѣм), *crpctjāx // crpctāx, -āше* (црпсти и црпсти, црпѣм), *kūnthjāx // kūnthāx, -āше* (клѣти и клѣти, кўнѣм), [н : њ], *mnidthjāx, -āше // mñāx, mñāше* (мнѣти, мнѣм) [н : њ], *vōjshthjāx // vōjshthāx* (вўјштѣти, вўјштѣм), [т : њ], *jēthāx // jēdāx* (јѣсти, јѣдѣм), [д : њ], *vrctjāx // vrctāx* (врѣти и врѣти, врѣјѣти, врѣти и врѣти, врѣшѣм), [х : с, х : ш], *vūctjāx, -āше... // vūctāx, -āше...* (вўћи и вўћи, вўчѣм), [к : ц, к : ч], *lēzctjāx // lēzctāx, -āше...* (лѣћи и лѣћи „котити“, лѣжѣм), [г : з, г : ж], *pēctjāx // pēctāx, -āше* (пѣћи, пѣчѣм), [к : ц, к : ч], *strjctjāx, -āше // strjctāx, -āше...* (стрићи, стрѣжѣм), [г : з, г : ж], *tēctjāx, -āше... // tēctāx, -āше* (тѣћи, тѣчѣм), [к : ц, к : ч], *īmāx // īmāthāx // īmadthjāx* (ѣмати, ѣмāм), [д : њ], *krctjāx // krctāx* (крѣтити, -ѣм), [ст : шт, ст : шћ], *smēctjāx // smēctāx* (смѣти (ек.), смѣм).

Већи део дублетних облика имперфекта потичу од двеју врста наставака (-āx, -āше, -āше, -āсмо, -āсте, -āху и -ujāx, -ujāше, -ujāше, -ujāсмо, -ujāсте, -ujāху), који се додају на инфинитивну основу, када се она завршава на сугласник. Први наставци (-āx, -āше ...) старији су и испред њих се каткад јављају консонантске алтернације, различитог порекла. Други (-ujāx, -ujāше ...) су новији и испред њих алтернирају само задњонепчани сугласници. Управо те алтернације сугласника *к, г, х*, које се јављају код обеју врста наставака, недвосмислено показују који су наставци старији: *пѣћи – пѣциjах* и *пѣчāх, тѣћи – тѣциjах* и *тѣчāх, стрићи – стрициjах* и *стрижāх, врћи, вршем – врциjах* и *вршāх* и сл. Као што су алтернације *к, г, х : ч, ж, ш* старије од *к, г, х : ц, з, с*, тако су и облици типа *пѣчāх* старији од оних типа *пѣциjах*. Још конкретније: *пѣctāx* је постало од **pek-ě-achъ* – после извршене прве палатализације *ě > a*, потом се то *a* сажело са *a* из наставка у једно дуго *a* (*aa > ā*); *пѣctjāx* је постало (према Белићевом тумачењу) од **pek-ijah*, додавањем на инфинитивну основу наставка *-ujāx* који је настао перинтеграцијом из облика типа *utě-achъ*, код којих је *-ě* наставак инфинитивне основе, на коју су додавани наставци *-achъ, -aše ...* Та перинтеграција је извршена на српском терену, када прасловенске палатализације као гласовне промене нису деловале, а њихови резултати – гласовне алтернације распоређене су тако што је у облицима речи испред *e* било *к : ч, г : ж, х : ш*, а испред *и – к : ц, г : з, х : с*. Додуше, у екавском изговору очекивали бисмо *-ejāx*, а не *-ujāx*, али, по Белићевом тумачењу, овде имамо *и* као код компаратива *старији* место *стареји* (од *starěji*) – под утицајем наших јужних и западних говора (Белић 1999: 374).

Ти нови облици имперфекта на *-ијāх*, *-ијāше* учврстили су се, поред оних на *-āх*, *-āше* код свих глагола чија је инфинитивна основа једнака корену и завршава се на сугласник: *вести – везијах* и *везах*, *гренсти – гребијах* и *гребах*, *трести – тресијах* и *тресах*, *црпсти – црпијах* и *црпах* и сл., с тим што су код њих и ови други облици (на *-āх*, *-āше* ...) новијег порекла. Наиме, у старим облицима имперфекта, забележеним у старословенском језику, *трѣс-ѣ-ачѣ*, *трѣс-ѣ-аѣ* ... касније је, на српском терену, извршена прогресивна асимилација – *тресѣчѣ*, што је касније контракцијом дало *тресѣх*. Било је таквих облика у нашем језику између XV и XVIII века, а касније су их заменили новији облици на *-āх*, *-āше* ..., добијени аналогично према глаголима типа *певати – певах*, *певаше* и сл.

О осталим дублетним облицима имперфекта у савременом српском језику, који су везани углавном за различите облике инфинитивне основе, писали смо раније. Да бисмо избегли понављање, упућујемо на два раније објављена рада (в. Стакић 2012: 23–61 и Стакић 2013: 87–109).

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

Ово је други глаголски облик за који се мисли и тврди да се гради од обеју основа. Ми пак сматрамо, а то и доказујемо да се и он, као претеритални глаголски облик, гради само од инфинитивне основе (в. Стакић 2014: 147–166). И сви дублетни облици своде се, видећемо, на облике трпног глаголског придева који се граде од истог глагола (од његове инфинитивне основе) помоћу две врсте наставака.

-ен // **-т**: бити¹, бијем, бијен, -ена, -ено // песн. *бѣт*, -а, -о; збити, збијем, збијен, -ена // *збѣт*; избити, избијем, избијен, -ена, -ено // *избѣт*; вѣти, вѣјем, вѣјен, -ена // *вѣт*, навѣти, навѣјем, навѣјен, -ена, -ено // *навѣт*, -а, -о; обавѣти, обавѣјем, обавѣјен // *обавѣт*; опѣти, опѣјем, опѣјен, -ена, -ено // *опѣт*; поднапѣти се, поднапѣјем, поднапѣјен, -ена, -ено // *поднапѣт*; разбити, разбијем, разбијен, -ена, -ено // *разбѣт*; развѣти, развѣјем, развѣјен, -ена, -ено // *развѣт*; савѣти, савѣјем, савѣјен, -ена, -ено // *савѣт*; свѣти, свѣјем, свѣјен, -ена, -ено // *свѣт*; убити, убијем, убијен, -ена, -ено // *убѣт*; увѣти, увѣјем, увѣјен, -ена, -ено // *увѣт*;

пѣвити, пѣвијем, *пѣвѣт* // *пѣвѣјен*, -ена, -ено; заузбити, заузбијем, *заузбѣт* // *заузбијен*; пѣти, пѣјем, *пѣт* // *пѣјен*, -ена; пресавѣти, пресавѣјем, *пресавѣт* // *пресавѣјен*, -ена;

дѣсти, дѣдѣм, *дѣт*, -а // *дѣвен*, -ена; затрти, затрѣм и затарѣм, *затрѣт* // *затрѣвен*, -ена; изути, изујем, *изуѣт* // *изуѣвен*, *изуѣена*; крити, кријем, *крѣт* // *крѣвен*, -ена, -ено; надути, надмѣм, *надѣт*, -а, -о // *надѣвен*, *ена*, -ено; ; облити, облијем, *облѣт*, -а, -о // *облиѣвен*, -ена, -ено; отрти, отрѣм и отарѣм, *отрѣт*, -а, -о // *отрѣвен*, -ена, -ено; утрти, утрѣм и утарѣм, *утрѣт*, -а, -о // *утрѣвен*, -ена, -ено; сатрти, сатрѣм, *сатрѣт* // *сатрѣвен*, -ена; сашити, сашѣјем, *сашѣт* // *сашѣвен*; трти, трѣм, *трѣт* // *трѣвен*, -ена; умити, умѣјем, *умѣт* // *умѣвен*; шѣти, шѣјем, *шѣт* // *шѣвен*, -ена;

дѣти, дѣјем и дѣм, *дѣвен*, -ена // *дѣт*, *дѣта*; изрити, изријем, *изрѣвен*, -ена // *изрѣт*; лити, лијем, *лиѣвен*, -ена, -ено // *лиѣт*, -а, -о; мѣти, мѣјем, *мѣвен*, -ена, -ено // *мѣт*, -а, -о; открити, откријем, *открѣвен*, -ена, -о // *открѣт*; сакрити, сакријем, *сакрѣвен*, -ена, -ено // *сакрѣт*; лити, лијем, *лиѣвен*, -ена // *лиѣт*, *лиѣта*;

занијети, -ѐсѐм, иј. занијети, занѐсен, -ѐна // зѐнѐт; изнѐти, -нѐсѐм, изнѐсен, -ѐна // ѝзнѐт; ђнѐти, -ѐсѐм, ђнѐт, -а, -о // ђнѐсен, -ѐна, -ѐно; пђнѐти, -нѐсѐм, пђнѐсен, -ѐна, -ѐно // пђнѐт; прѐнѐти, -нѐсѐм и прѐнесѐм, прѐнесѐн, -ѐна, -ѐно // прѐнѐт; рѐзнѐти, -ѐсѐм, рѐзнѐсен, -ѐна, -ѐно // рѐзнѐт; узнѐти, -ѐсѐм, узнѐсен, -ѐна, -ѐно // узнѐт; унѐти, унѐсѐм, унѐсен, -ѐна, -ѐно // унѐт;

-и // **-т**: дѐти, дѐм, дѐн, дѐна, -о и дѐна, -о // дѐт, дѐта, -о и дѐта, -о; звѐти, зђвѐм, звѐн // звѐт; знѐти, знѐм и знѐдѐм, знѐн // знѐт; клѐти, кђљѐм, клѐн // клѐт; прѐти, пѐрѐм и пѐрѐм, прѐн // прѐт; слѐти, шѐљѐм, слѐн // слѐт, -а, -о;

дђгнати, -ѐм и дђженѐм, дђгнѐн // дђгнѐт; зарѐвнати, -ѐм, зѐравнѐн // зѐравнѐт; придати, придѐм, придѐн // придѐт; разѐслати, разѐшљѐм и разѐшљѐм, рѐзаслѐн и рѐзаслѐт; урѐвнати, -ѐм, урѐванѐн // урѐванѐт; дђдати, дђдѐм, дђдѐн // дђдѐт; зарѐчунати, -чѐнѐм, зѐрачунѐн и зѐрачунѐт; придђдати, -дђдѐм, придђдѐн // придђдѐт; разѐслати, разѐшљѐм, рѐзаслѐн // рѐзаслѐт;

-ен (ст : шѐ // шт): извлѐстити, извлѐстѐм, извлѐшиѐн // извлѐшитѐн; мѐстити, мѐстѐм, мѐшиѐн // мѐшитѐн; овлѐстити, овлѐстѐм, овлѐшиѐн // овлѐшитѐн; омѐстити, омѐстѐм, омѐшиѐн // омѐшитѐн; опѐстити, опѐстѐм, опѐшиѐн // опѐшитѐн; повлѐстити, повлѐстѐм, повлѐшиѐн // повлѐшитѐн; помѐстити, помѐстѐм, помѐшиѐн // помѐшитѐн; прѐлѐстити, прѐлѐстѐм, прѐлѐшиѐн // прѐлѐшитѐн; премѐстити, премѐстѐм, премѐшиѐн // премѐшитѐн; расвѐстити, расвѐстѐм, расвѐшиѐн // расвѐшитѐн; умѐстити, умѐстѐм, умѐшиѐн // умѐшитѐн.

Од глагола *бити*, *бијем*, *вити*, *пити* и њихових префиксалних облика трпни глаголски придев се гради од инфинитивне основе и двојаких наставака: *-ен*, са појавом хијатског гласа *ј* (*би-* + *-ен* > *биен* > *би-ј-ен* > *бијен*) и *-т* (*би-* + *-т* > *бит*, *вит*, *пит* и сл.).

Глаголи *дети*, *(за)трти*, *(из)ути*, *крити*, *(на)дути*, *(у)мити*, *шити*, *(из)рити*, *лити*, *мити* и сл. такође овај облик граде од инфинитивне основе и истих двојаких наставака *-ен* и *-т*, само што се између коренске основе и наставка *-ен* јавља други хијатски глас (*в*): (*кри-* + *-ен* > *криен* > *кри-в-ен* > *кривен*, поред *кри-* + *-т* > *крит* и сл.).

О глаголу *нести* // *нет*, сачуваном у савременом језику само у префиксалним облицима, опширно смо писали напред, у вези са инфинитивом. Овде ћемо додати само то да су оба дублетна облика трпног глаголског придева начињени од инфинитивне основе – *занесен*, од старе инф. основе, једнаке корену (*-нес-*) и наставка *-ен*; а *зѐнѐт* од новије инф. основе, добијене из старог сигматског аориста, и наставка *-т* (*зѐнѐт*, *ѝзнѐт*, *ђнѐт* и сл.).

Дублетни облици као што су: *дѐн*, -а, -о // *дѐт*, -а, -о (дати), *звѐн* // *звѐт* (звати), *прѐн* // *прѐт* (прати), *слѐн* // *слѐт* (слаги), *урѐванѐн* // *урѐванѐт* (уравнати) и др. поуздано сведоче о експанзији наставка *-т*, који, по А. Белићу, имају: глаголи на *-ну-ти* (*дигнут*), глаголи са инф. основном на *ѐ* (*нѐчѐт*), *ѐ* (*прђстрѐт*), *ѐ* (*нѐдѐт*), затим (*лит*, *пит*, *вит*, *шит*)... „ређе се образује од основе на *а*: *пђзнѐт*, *дѐт*, *кѐт*, *сѝјѐт* и сл.” (Белић 1999: 387). На то М. Стевановић додаје: „Од осталих само неки, најчешће глаголи (V вр.) који имају *а* и у основи инфинитива и у основи презента, у трпном придеву такође имају наставак *-т*: *дѐт*, *прђдѐт*, *ѝпознѐт*, *ѝдѐта*” (Стевановић 1970: 339). Има, међутим,

много више примера који потврђују ширење наставка *-т*, не само на глаголе V врсте: *зват* (звати, зовем), *клат* (клати, кољем), *прат* (прати, перем), *слат* (слати, шаљем) и др.

На крају, ваља констатовати да постоје и алтернације везане за основу а не за наставке: *мастити*, *мастѝм*, *маѝшћен* // *маѝштен*; *овластити*, *овлаѝстѝм*, *овлаѝшћен* // *овлаѝштен*; *опустити*, *опустѝм*, *опуѝшћен* // *опуѝштен* и сл. Ради се о морфолошкој категорији у којој је вршено старо прасловенско јотовање по којем су се *зд*, *ст* мењали се у *жд*, *шт*, али су се касније напореда са њима или уместо њих почеле употребљавати групе *жђ*, *шђ* које су резултат новог, штокавског јотовања и које су се овде рашириле аналогично (в. Стевановић 1970: 138). И да напоменемо да сви дублетни облици трпног глаголског придева потврђују нашу тврдњу да се он никад не гради од презентске него увек и само од инфинитивне основе.

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ И ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ

Преостала два глаголска облика узимамо заједно јер им и дублетни облици имају исто објашњење. У то ћемо се лако уверити ако упоредимо дате примере, ако упоредимо, на пример, од глагола *врђнути*, *врђнѝм* облике радног глаголског придева *врђнуо*, *-ула* // *врђгао*, *врђгла* са облицима глаголског прилога прошлог *врђнуѝши* // *врђгаѝши* и др.:

А. *врђнути*, *врђнѝм*, *врђнуо*, *-ула* // *врђгао*, *врђгла*, *дѝгнути*, *-нѝм*, *дѝгнуо*, *-ула*, *-уло* // *дѝгао*, *-гла*, *-гло*, *измакнути*, *измакнѝм*, *измакнуо* // *измакао*, *измакла* и *измакла*, *истакнути*, *истакнѝм*, *истакнуо*, *-ула* // *истакао*, *истакла* и *истакла*, *кѝснути*, *-нѝм*, *кѝснуо*, *-ла*, *-ло* // *кѝсао*, *-сла*, *-сло*, *макнути* / *маћи*, *макнѝм*, *макнуо*, *-ула* // *макао*, *макла*, *макло*, *мрђнути*, *мрђнѝм*, *мрђнуо*, *мрђнула* // *мрђгао*, *мрђгла*, *-ло*, *навикнути* и *навићи*, *-нѝм*, *навикнуо*, *-ула*, *-уло* // *навикао*, *-кла*, *-кло*, *нагнути*, *нагнѝм*, *нагнуо*, *-ула*, *-уло* // *нагао*, *нагла*, *нагло*, *напукнути* и *напући*, *-укнѝм*, *напукнуо*, *-ула*, *-уло* // *напукао*, *-кла*, *-кло*, *натакнути*, *натаћи* и *натаћи*, *натакнѝм*, *натакнуо*, *-ла*, *-ло* // *натакао*, *натакла* и *натакла*, *никнути* и *нићи*, *никнѝм*, *никнуо*, *-ула*, *-уло* // *никао*, *-кла*, *-кло*, *обикнути* (се) и *обићи* (се), *обикнѝм* (се), *обикнуо*, *-ула*, *-уло* // *обикао*, *-кла*, *-кло*, *одахнути*, *одахнѝм*, *одахнуо*, *-ула*, *-уло* // *одахао*, *одахла* и *одахла*, *-ло*, *омркнути* и *омрћи*, *омркнѝм*, *омркнуо*, *-ула*, *-уло* // *омркао*, *-кла*, *-кло*, *отврднути*, *-нѝм*, *отврднуо*, *-ула*, *-уло* // *отврдао*, *-дла*, *-дло*, *отѝгнути*, *отѝгнѝм*, *отѝгнуо*, *-ула*, *-уло* // *отѝгао*, *отѝгла* и *отѝгла*, *-ло*, *отргнути*, *-нѝм*, *отргнуо*, *-ула*, *-уло* и *отргао*, *-гла*, *-гло*, *очврснути*, *-нѝм*, *очврснуо*, *-ла*, *-ло*, *очврсао*, *-сла*, *-сло*, *посегнути*, *посегнѝм*, *посегнуо*, *-ула*, *-уло* // *посегао*, *посегла* и *посегла*, *постигнути* и *постићи*, *постигнѝм*, *постигнуо*, *-ула*, *-уло* // *постигао*, *-гла*, *-гло*, *потѝгнути*, *потѝћи* и *потѝћи*, *потѝгнѝм*, *потѝгнуо*, *-ула*, *-уло* // *потѝгао*, *потѝгла* и *потѝгла*, *потѝснути*, *-нѝм*, *потѝснуо*, *-ула*, *-уло* // *потѝскао*, *-сла*, *-сло*, *прѝмрзннути*, *-нѝм*, *прѝмрзннуо*, *-ула* // *прѝмрзгао*, *-зла*, *-ло*, *растргнути*, *-нѝм*, *растргнуо*, *-ула* // *растргао*, *-гла*, *-ло*, *сагнути*, *сагнѝм*, *сагнуо*, *-ула* // *сагао*, *сагла*, *-ло*, *сврђнути*, *сврђнѝм*, *сврђнуо*, *-ула* // *сврђгао*, *-гла*, *-ло*, *смркнути*, *-нѝм*, *смркнуо*, *-ула* // *смркао*, *-кла*, *-ло*, *спузннути* (се), *-нѝм* (се), *спузннуо*, *-ула* // *спузгао*, *-зла*, *-ло*, *стѝгнути* и *стѝћи*, *стѝгнѝм*, *стѝгнуо*, *-ула* // *стѝгао*, *-гла*, *-ло*, *такнути* и *таћи*, *такнѝм*, *такнуо*, *-ула*, *-уло* // *такао*, *такла*, *-ло*, *угрезнути*, *-нѝм*, *угрезнуо*, *-ула* // *угрегао*, *-зла*, *-ло*, *уздигнути* и *уздигнѝм*, *уздигнуо*, *-ула* // *уздигао*, *-гла*, *-ло*, *устукнути*, *-нѝм*, *устукнуо*, *-ла* // *устукао*, *-кла*, *-ло*, *утакнути*, *утаћи* и *утаћи*, *утакнѝм*, *утакнуо*, *-ула* // *утакао*, *утакла* и *утакла*, *ло*,

утегнути, утѣгнѣм, утѣгнуо, -ула // утѣгао, утѣгла и утѣгла, -ло, утиснути, -нѣм, утиснуо, -ула // утискао, -сла, -ло, цркнути, цркнѣм, цркнуо // цркао, цркла., и др.

Б. вргнути, вргнѣм, вргнувши // вргавши, дигнути, -нѣм, дигнувши // дигавши, макнути / маћи, макнѣм, макнувши // макавши, напрегнути, напрегнѣм, напрегнувши // напрегавши, натегнути, натегнѣм, натегнувши // натегавши, нйкнути и нйћи, нйкнѣм, нйкнувши // нйкавши, одмаћи, одмакнѣм, одмакнувши // одмакавши и одмакавши), повргнути и поврћи, -вргнѣм, повргнувши // повргавши, присѣћи, присѣгнѣм, присѣгнувши // присѣгавши, сѣсти, сѣднѣм и сѣдѣм, сѣднувши // сѣдавши, смркнути, -нѣм, смркнувши // смркавши, стйгнути и стйћи, стйгнѣм, стйгнувши // стйгавши, ўздигнути и ўздићи, -нѣм ўздигнувши // ўздигавши), ўстакнути, устаћи и ўстаћи, ўстакнѣм, ўстакнувши // ўстакавши) и ўстакавши), ўстукнути, -кнѣм, ўстукнувши // ўстакавши), цркнути, цркнѣм, цркнувши // цркавши) и др

И овде као и код аориста типа *такнух // такох* имамо свршене глаголе. То, наравно, не значи да се ови облици граде само од свршених глагола. Граде се од глагола оба вида – како *дигнуо, дигнувши* (// *дигао, дигавши*) тако и *чезнуо, чезнувши; тонуо, тонувши* и сл.. То само значи да се *дублети* граде од свршених глагола, од оних глагола који испред *-ну* имају сугласник.. Некад су то, видели смо, били коренски глаголи и тад су начињени облици типа *дигох, дигао, дигавши* – и они су старији – а касније су преко наставака *-ну-* / *-не-* прешли у тематске основе (које се завршавају на вокал) и од њих начинили одговарајуће облике *дигнух, дигнуо, дигнувши*. У нашем језику задржани су у употреби и једни и други. Опширније и детаљније о таквим дублетима видели смо код *аориста* – да се не понављамо.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999:** Александар Белић, *Историја српског језика* (Изабрана дела Александра Белића, т. 4), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бошковић 2000:** Радосав Бошковић, *Основи упоредне граматике словенских језика*, Београд: Требник.
- Ђорђевић 1975:** Петар Ђорђевић, *Старословенски језик*, Нови Сад: Матица српска.
- Маретић 1963:** Томо Маретић, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Меје 1951:** А. Меје, *Общеславянский язык*, Москва: Издательство иностранной литературы
- Николић 2002:** Светозар Николић, *Старословенски језик I*, Београд: Требник.
- Симић 2001:** Радоје Симић, *Српска граматика I, Увод, фонологија, морфологија*, Београд: МХ Актуел.

- Стакић 2010:** Милан Стакић, *Морфо(но)лошке теме*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Стакић 2011:** Милан Стакић, *О такозваним неправилним глаголима*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане 40/3, стр. 15–36.
- Стакић 2012:** Милан Стакић, *Структура и развитак имперфекта у српском језику*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане 41/3, стр. 23–61.
- Стакић 2013:** Милан Стакић, *Грађење имперфекта у савременом српском језику*, Српски језик XVIII, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 87–109.
- Стакић 2014:** Милан Стакић, *Морфолошка структура трпног глаголског придева у српском језику*, Српски језик XIX, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 147–166.
- Стакић 2015:** Милан Стакић, *Дублетни глаголски облици од презентске основе*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане 44/3, стр. 7–22.
- Стевановић 1970:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ДУБЛЕТЫ ГЛАГОЛЬНЫХ ФОРМ, ОБРАЗУЕМЫХ ОТ ИНФИНИТИВНОЙ ОСНОВЫ

Резюме

Все глагольные формы, образуемые от инфинитивной основы (как, впрочем, и образуемые от презентной основы), характеризуют дублеты, различные формы од-нлгл и того же глагола: инфинитив – *никнути* // *нићи*, аорист – *дигнух* // *дигох*, им-перфект – *пецијах* // *печах*, страдательное причастие – *зван* // *зват*, действительное причастие – *макнуо* // *макао*, деепричастие совершенного вида – *седнувши* // *седавши*. Дублеты этого типа различного происхождения: разные алломорфы основы, разные окончания при одинаковой основе, фонетические изменения на стыке основы и окон-чания, аналогические выравнивания и т.п. Автор эти и подобные им явления толкует, обосновывая свои толкования анализом собранного материала из современного серб-ского языка.

Ключевые слова: глагольные формы, дублеты, инфинитивная основа, инфини-тив, аорист, имперфект, причастия, деепричастие совершенного вида, чередования согласных, аналогия.

М. В. Стакич